

*МАРИЈА СТЕФАНОВИЋ, У ЛАВИРИНТУ РЕЧИ. ОГЛЕДИ ИЗ
РУСКЕ И СРПСКЕ КОГНИТИВНЕ СЕМАНТИКЕ.*

Филозофски факултет: Нови Сад, 2022, 249.

Когнитивнолингвистичка и сродно усмерена проучавања руског и српског језика обухватају, с једне стране, истраживања која проблемски припадају области когнитивне лингвистике иако без (сасвим) експлицитног упоришта у метајезику когнитивне лингвистике, и, с друге стране, истраживања која су *expressis verbis* когнитивнолингвистичка. Прва једним делом претходе утемељењу когнитивне лингвистике као засебног лингвистичког правца, а једним делом постоје напредо с њим.

У српској русистици већ постоји традиција когнитивнолингвистичких проучавања. Тако, концептуална анализа руске и српске лексике и семантике најприсутнија је у радовима академика Предрага Пипера, проф. др Милане Радић-Дугоњић, проф. др Радославе Трнавац, проф. др Људмиле Поповић, а међу најзначајније представнике српске когнитивне русистике спада и проф. др Марија Стефановић, чије је стваралаштво вишеструко значајно за овај правац у конфронтационим истраживањима руског и српског језика.

Основне истраживачке преокупације проф. др Марије Стефановић везане су за проблематику вербалних асоцијација у руском и српском језику, укључујући и методолошка питања, питања израде и примене асоцијативног речника, проблеме асоцијативне граматике и др. Веома много енергије и ентузијазма проф. др Марија Стефановић уложила је у израду првог асоцијативног речника српског језика (*Асоцијативни речник у два тома, 2005–2010*), чији уводни део у првом тому (стр. 5–90) садржи одељке: *О вербалним асоцијацијама, њиховом проучавању и лексикографском опису* (акад. П. Пипер); *Од асоцијативног речника према асоцијативној граматички* (М. Стефановић); *Асоцијативни тестови у семантичким истраживањима* (Р. Драгићевић); *Селективна библиографија радова о вербалним асоцијацијама, асоцијативној методи и асоцијативним речницима* (Р. Драгићевић), као и информацију о самом речнику: *Израда Асоцијативног речника српског језика*, и, најзад, списак речи-стимулуса.

Посебно је значајан допринос проф. др Марије Стефановић анализи асоцијативних поља (пре свега везаних за родбинску терминологију у руском и српском језику, што је обуваћено њеном монографијом *Руски и српски језик о породици*, Филозофски факултет у Новом Саду, 2012). Ова монографија наишла је на изузетан одјек у нашој русистичкој и србистичкој јавности, а нашла је и практичну примену у настави Русистичке лингвокултурологије на мастер студијама Филолошког факултета у Београду.

Највећи део новијих истраживања проф. др Марије Стефановић остварен у домену когнитивне лингвистике сачињава (когнитивна) семантика, као модеран наставак прогресивних семантичких правца, уз одређене, веома успеле откљоне у правцу етнолингвистике, лингвокултурологије и неких других интердисциплинарних области проучавања језика.

Књига коју проф. др Марија Стефановић сада предочава пажњи научне јавности одликује се изразитом не само лингвистичком, него и интердисциплинарном актуелношћу. Наиме, питања у вези са вредностима и системом вредности у друштву одувек су била актуелна и у свакодневном животу, и у свим друштвеним наукама. Оне су предмет истраживања у филозофији, социологији, психологији, лингвистици, и литература о вредностима и оцени је изванредно богата, а интересовање за теме из области вредности не јењава. У Пољској, у Лублину, једном од два водећа славистичка етнолингвистичка центра, 2009. године покренут је међународни пројекат ЕУРОЈОС под руководством акад. Жежија Бартмињског у оквиру којег учесници, користећи договорене методе истраживања и упоредиве корпусе, пишу о изабраним концептима - вредностима. Ови радови објављују се у часопису *Etymologiae* и тематским монографијама Института за пољску филологију Универзитета Марије Кири-Склодовске у Лублину под општим називом *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiad?* (из штампе је до 2019. године изашло шест томова), а отпочело је и издавање аксиолошког речника *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiad*, у којем је сваки том посвећен обради једног концепта у различитим језицима и културама. Са теоријског аспекта проучавања вредности у језику и култури значајан је и зборник *Język w kręgu wartości: studia semantyczne* под редакцијом Ј. Бартмињског (Бартмињски 2003), а истим питањима у Русији баве се и аутори зборника *Категорије оценок и система ценностей в языке и культуре* под редакцијом С. М. Толстој (Толстој 2015). У српској етнолингвистици постоје зборници радова *О вредностима у српском језику 1* и *2* које је уредио Д. Ајдачић (Ајдачић 2015, 2019), а припрема се и *Аксиолошки речник српског језика* (Ристић - Лазич Коњик 2021).

У наведеним зборницима радова аутори анализирају садржину конкретних концепата које сматрају вредностима, а у овој књизи проф. др Марија Стефановић бави се самим концептима *вредност*, *важно* и *добро* у руском језику, који су до сада углавном остајали изван интересовања истраживача когнитивистичког усмерења. Четврто поглавље посвећено је истраживању концепта *верност* у српском и руском језику. Методологија која се примењује заснована је на принципима когнитивне семантике лублинске етнолингвистичке школе. Лублинска етнолингвистика, која је и раније имала елементе антропоцентричног приступа у опису веза између језика и традиционалне народне културе, почиње да се назива когнитивном етнолингвистиком, а за развој семантичких истраживања у оквиру овог правца изванредно је значајан прелазак на когнитивну дефиницију као циљ и резултат описа садржине концепата и придржавање принципа нерелевантности раздвајања језичког и ванјезичког знања. Когнитивна дефиниција даје одговор на питање како говорници поимају предмет у најширем смислу речи, то јест како се преко језика може утврдити његова категоризација, карактеристике и оцена. Оно што је такође врло важно је да се приликом дефинисања користи природни, свакодневни језик, као и да се у виду имају знања просечног припадника језичко-културне заједнице. Ове поставке приближавају истраживања у оквиру когнитивне етнолингвистике са психоллингвистичким и лингвоконцептолошким истраживањима која се спроводе у Русији већ деценијама, и заснована су на материјалу асоцијативних речника као отелотворене језичке свести савременика. И истраживачи веза између језика и националне културе из Србије препознали су значај података из асоцијативног речника и користе их у својим радовима. Потреба за прикупљањем ставова савремених говорника исказана кроз захтев да се у когнитивној етнолингвистици користи анкета као један од релевантних извора за опис садржине кон-

цепта може бити задовољена употребом података из валидних асоцијативних поља, с обзиром на број обухваћених испитаника, о чему је писано и раније. У свим поглављима ове књиге поштују се захтеви који се тичу врсте извора неопходних за добијање когнитивне дефиниције: анализирају се елементи лексичког система у којима се појављује лексема-номинатор концепта, са посебним обраћањем пажње на синонимске низове; користе се подаци из одговарајућих валидних асоцијативних поља као релевантних показатеља садржине језичке свести савременика и анализирају се текстови у којима се лексема појављује. У случајевима када добијени материјал то омогућава, указује се на врсте когнитивне метафоре која је присутна у корену речи. Четврто поглавље, посвећено концепту *верност* у српском и руском језику, од претходних се разликује применом метода издвајања когнитивне, јер је он био најсврхисходнији с обзиром на циркуларност у дефиницијама у оба језика (*верност* = *оданост* = *приврженост* = *верност*; *верност* = *преданност* = *надежност* = *верност*). Наравно, и овде се користе подаци из текстова и асоцијативних поља и на крају се даје когнитивна дефиниција.

На први поглед, може се учинити да је непотребно давање потпуног лексикографског материјала у фуснотама. Међутим, ауторка је сматрала да овакав поступак олакшава проверу истраживачког поступка без потребе да се за изворима трага на другим местима, а пошто је уобличена у фуснотама, не омета читање основног текста. „Надамо се да смо анализом великог лавиринта речи успели да откријемо не само систематичност која постоји у лексичко-семантичком систему у вези са вредностима, него и суштину оног што припадници језичко-културне заједнице о њима знају“ – овим речима проф. др Марија Стефановић завршава предговор својој књизи, са чим се као рецензент у потпуности слажем.

С обзиром на научну новину, актуелност, анализу извршену на обимном и владидном емпиријском материјалу, значај за когнитивнолингвистичка истраживања руског и српског језика, али и социолошка и културолошка испитивања, као и на практичну применљивост – могућност коришћења ове књиге у настави на мастер и докторским студијама русистике, србистике и славистике, свесрдно препоручујем ново дело проф. др Марије Стефановић *У ЛАВИРИНТУ РЕЧИ. Огледи из руске и српске когнитивне семантике* свим истраживачима вредносних концепата, а посебно студентима докторских студија као методолошки узор и извор драгоцених података интердисциплинарног типа.

Ксенија Кончаревић
 Универзитет у Београду
 Филолошки факултет
 Катедра за славистику
 kkoncar@mts.rs